

(Време, 29.4.2010)

Приликом оснивања КЕБС-а у Хелсинкију 1975. комплекс "Финландија" био је тесан за 30 шефова држава и влада и њихове свите. И нехотице би ти се лакат нашао у бради тадашњег председника Кипра, владике Макариоса, или на рамену маленог председника Румуније Чаушескуа.

Кад би се кроз ту гомилу кретали Брежњев или Форд, тадашње вође САД и СССР, њихови телохранитељи би немилосрдно гурали у страну чак и друге шефове држава. Али када би се Тито кретао кроз гужву, остали политичари су се пред њим спонтано склањали у страну, као што се Црвено море отварало пред Мојсијем. Претерујем? Било је тако, а није се радило о ученицима школа или радницима, које су код нас на силу изводили да би га поздрављали

Пре тридесет година Гинтер Грас ми је понудио да напишем чланак поводом Титове смрти за часопис "Л-76", који су 1976. године покренули он, Хајнрих Бел и Карола Штерн. У оно време то је био најугледнији књижевни часопис немачког језичког подручја. Ко не би волео да у њему објави нешто? Мучио сам се недељу дана, али нисам успео да срочим ни прву реченицу. На крају сам написао Грасу:

"Веома ми је жао, не могу. Шта год бих написао, испао би некакав хвалоспев Титу, а ти то нећеш. Знам отприлике шта хоћеш, покушао сам, али једноставно не умам..."

Он је одговорио:

"Схватам. Ни ја не бих умео да напишем нешто поводом смрти Вилија Бранта..." Брант је тада још био жив и здрав.

Да ли сам сада, тридесет година после Титове смрти, у стању да о њему пишем мирно и објективно? У своју објективност имам не само право, него и обавезу да сумњам. Период Титове владавине је најзрелији, најздравији део мог боравка на кугли земаљској. Док се Југославија ослобађала од окупатора, ја сам био у концентрационом логору, кад сам се вратио жив са једва 17 година осећао сам се одраслим и победником, кад је Тито умро ја сам имао 51 годину. Период од 1945. до 1980. године је једноставно најбоље што сам доживео, што сам могао доживети, невезано са тим што је мојом земљом, Југославијом, владао Јосип Броз.

Па шта је он заиста значио свету и нама?

КАО МОРЕ ПРЕД МОЈСИЈЕМ: Чини ми се да могу да испричам два догађаја којима сам присуствовао као његов преводилац, а који то помало објашњавају.

Јули 1975. године. У Хелсинкију се скупило тридесет шефова држава или влада – 15 чланица НАТО-а, 7 чланица источноевропског пандана те организације, Варшавског пакта, и 13, како смо тада говорили, "нн-држава", независних или неутралних. Конференција за међународну безбедност и сарадњу, КЕБС, претвара се у организацију, доноси се заједнички завршни документ. Тиме се укида "хладни рат", долази до узајамног попуштања пре свега САД и СССР. У току двогодишњих преговора између Истока и Запада, који су претходили, Тито је одиграо важну улогу, али нећу да се враћам на документа, него да опишем чему сам присуствовао. КЕБС ће се двадесет година касније претворити у ОЕБС – једну од великих мултилатералних организација.

Просторије, а поготову салони комплекса званог "Финландија" нису биле довољно велике за такав скуп. У паузама би настајала неописива гужва, јер би се по 30 председника и премијера, њихови министри иностраних послова, ађутанти, лекари и преводиоци трудили да се докопају кафе или сокова. И нехотице би ти се лакат нашао у бради тадашњег председника Кипра, владике Макариоса, или на рамену растом маленог председника Румуније Чаушескуа. Кад би се кроз ту гомилу кретали Брежњев или Форд, тадашње вође САД и СССР, њихови телохранитељи би немилосрдно и неучтиво гурали у страну све присутне, па и друге шефове држава, да би њихове газде прошле. Али када би се Тито сам кретао кроз ту гужву, а он је користио прилику да покаже да уме да разговара на руском, немачком, енглеском и француском, остали политичари су се пред њим махиално склањали у страну, као што се Црвено море отварало пред Мојсијем. Претерујем? Било је тако, а није се радило о ученицима школа или радницима, које су код нас на силу изводили да би га поздрављали.

Други пример, састанак на врху комунистичких и радничких партија у источном Берлину, јун 1976. године. Москва покушава да поново створи неку међународну организацију којом ће доминирати. Југословенска партија са Титом на челу се противи. Велика сала у којој треба да поседају сви шефови. Многи су већ заузели своја места. Стицајем околности – или захваљујући вештини нашег протокола – Тито улази последњи. Сви остали, који су се међусобно поздрављали као другови уз шале и присне разговоре, јер се одавно познају, спонтано устају и почињу да аплаудирају. Стајао сам иза Титових леђа и посматрао Брежњева. Расејано је устао, запљескао, па схватио шта се догађа, коме одаје поштовање и спустио руке. Остали су настављали све бурније, па је уз веома кисео осмех и он још два-три пута ударио дланом о длан, као кад се неком не свиђа позоришна представа, али ипак учтиво аплаудира. Онда је Тито махнуо руком и тако позвао присутне да седну и да се почне са радом, иако, наравно, није он председавао, него немачки домаћин Ерих Хонекер. Ни то није била режија, него, чини се, природна реакција. Није то био никакав домаћи конгрес, него скуп вођа свих источноевропских и неких западноевропских странака.

ХАВАНА: На састанку на врху Покрета несврстаних земаља у Хавани септембра 1979. године Тито је ван сваке сумње био личност број један, најстарији по годинама, последњи живи оснивач. Домаћин, председник Кубе Фидел Кастро, није се слагао с њим. Имао сам утисак да Кастро у Титу види превазиђени реликт прошлости, који се грчевито хвата старих, превазиђених идеја. Кастро је био заступник идеје да је СССР "природни савезник несврстаних", а то би значило да ће несврстани постати прирепак источног блока. Због тога је болесни Тито и кренуо на то путовање у тропске пределе, иако су му лекари саветовали да то никако не чини. И победио је. Несврстани су тада још остали то што им је име казивало, изван блокова, а способни за самостално одлучивање поводом сваке међународне теме.

Та борба се водила на безброј мањих и већих фронтова. Ја том приликом нисам био преводилац, него сам сваке ноћи за Тита правио записник свега што се у току дана збило, о чему су разговарали и до чега су дошли наши државници, дипломате и новинари на небројеним састанцима, одборима, комисијама, али такође и у ходницима. Нисам га виђао, али сам знао да ће све то што до зоре пишем, па се прекуцава у само неколико примерака на највише десет страница, бити његова прва лектира за доручком.

По дану сам сакупљао материјал, ноћу радио. Куби се приближавао ураган звани Фердинанд. Дан после завршетка скупа Тито је све нас позвао на ручак. Саветовали су му да одлети што пре, да тај позив може да понови кроз неколико дана у Београду, али он је остао тврдоглав, као увек:

"Ко је са мном бдео, тај ће са мном и ручати!"

Тада сам га видео последњи пут, али био сам толико поспан да бих радије био легао у неки кут сале и тако полусвечано обучен заспао.

ЉУБУЧИЦА БЕЛА: Лепо, то је однос према свету и света према Титу, али како је било код нас? То је важније. Ја опет само намеравам и могу да се ослоним на своје памћење, своје забелешке, не поседујем истину, чак и не трагам за њом. Истини се човек ваљда може приближити само ако вешто сложи много, много малих, шарених коцкица у огромни мозаик, ја нудим само своје мајушне коцкице, других немам.

Први пут сам се са Титом срео 1958. године на Дан младости 25. маја, који је проглашен његовим рођенданом (уосталом, ни енглеска краљица свој рођендан не слави на дан кад се родила). Примао је госте у парку Белог двора, поред осталих делегацију са "савезне омладинске радне акције на изградњи аутопута Братство-Јединство између Љубљане и Загреба". Намерно исписујем цело "име и презиме" те "акције", јер сама рогобатност сложеног назива, тог нашег тадашњег начина изражавања, говори о оном времену и неким његовим манама.

Саставише, дакле, делегацију: командант акције, заменик команданта, партијски секретар, ја у својству главног уредника специјалног листа "Младост на аутопуту" и три "права, обична бригадира", међу њима једна згодна, црнокоса сељанчица из Босне.

Одведоше нас у башту Белог двора. Прилази шеф протокола:

"Друг председник жели да прво разговара са вама..."

Тито седи у хладу, сам. Појурисмо према њему, наравно, ми са функцијама најбржи. Он полако устаје, сачека девојку, прво се рукује с њом, а нама ће:

"У моје време су се даме пуштале напред..."

У новембру се успешан завршетак те деонице аутопута слави у хотелу неке словеначке бање. Стиже десерт и почиње песма. Нешто из народноослободилачке борбе, а затим "Друже Тито, ми ти се кунемо...", па "Друже Тито, љубичице бела...". Ја седим одмах до њега, видим како му се глава спушта, све је нерасположенији, а после неколико минута више не може да издржи:

"Ако не знате ништа друго, престаните да певате, а мене оставите на миру!"

Те вечери је успео, али зашто после више није умео да се одбрани од ласкања, удворица, глупости, фразе? Заморио се? Навикао се? Почео да верује ласкавцима? Не знам. Лењин је наводно рекао:

"Са непријатељима ћемо некако изаћи на крај, али упропастиће нас мангупи из сопствених редова."

Не знам да ли је цитат тачан, ни да ли је Лењинов, али свиђа ми се.

ХОТЕЛ ЛУКС У МОСКВИ: Требало би да дознамо више о времену пре Другог светског рата, о Титовим боравцима у Москви. Читам понешто. Не знам шта је веродостојно. О хотелу Лукс ми је причало неколико особа, које су боравиле тамо и упознале се са Јосипом Брозом, који је у Коминтерни имао псеудоним Валтер, а радио у Секретаријату за Балкан.

Немачки политичар Херберт Венер, средином тридесетих година члан политбироа КП Немачке, после рата један од вођа њене социјалдемократије и као такав за комунисте ренегат, једне лепе ноћи разговара са мном на тераси дубровачког хотела Ексцелзиор. Стигли смо са Бриона где је Тито Венера издвојио из немачке делегације и одвео га на ручак удвоје, без преводиоца, значи, били су блиски.

Венер:

"То су била тешка времена. Осећао сам да се око мене стеже обруч. Готово сви су избегавали макар и само да стану са мном. Тито ме је свеједно посетио у мојој соби. Знали смо да нас прислушкују, разговарали смо о књижевности, којечему неважном, али мени је много значило што се усудио да ми на тај начин пружи малу подршку..."

Елеонора Штајмер је необично дуго, од 1957. до 1969. године, била амбасадор (источне) Немачке Демократске Републике у Београду. Њен отац, Вилхелм Пик, у то време био је председник те државе. Пик је тридесетих година био шеф Секретаријата за Балкан Коминтерне, дакле Титов непосредни претпостављени у Москви. Пик је имао дачу, али његова кћерка, која је радила у "Црвеној помоћи" у Москви, живела је у хотелу Лукс.

Штајмерова:

"Није требало да знамо један за другог, ни ко је ко, осим ако нисмо непосредно сарађивали. Имали смо могућност да једемо у мензи, али је на сваком спрату постојала и једна већа кухиња, у којој смо могли да кувамо. Ја сам чула да ту има један друг из Југославије, који воли и веома добро уме да кува, па сам се потрудила да се нађем у кухињи кад би и он био тамо, да бих нешто научила од њега. Тако смо се упознали..."

Радило се о куварским вештинама, не о политици. Али после ми је чак и она, кћерка тако високог функционера Коминтерне, причала да су сваке ноћи ослушкивали бат тешких чизама по ходницима хотела и чекали по кога ће доћи.

Лично сам присуствовао једном разговору који овде вреди забележити. За време посете источној Немачкој Тито се срео са Максом Рајманом, председником тада забрањене западнонемачке Комунистичке партије. И Рајман је средином тридесетих година био у том чувеном, чудном, помало језивом хотелу Лукс. Разговарали су на немачком језику, заправо сам био сувишан као преводилац, али нико ме није терао из себе.

Пише: Иван Ивањи
понедељак, 03 мај 2010 11:06

Тито:

"Ми се познајемо из Москве, али ти си, како чујем, после био у концентрационом логору у Немачкој, како се то догодило?"

Рајман:

"Нешто се стезало око мене" (готово исте речи које је користио и Венер), "ваљда сам превише брбљао. Јавио сам се добровољно да се вратим на илегални рад у Немачку, нисам веровао да ћу остати жив, али мислио сам да је за моју биографију боље да ме убије Хитлер, а не Стаљин."

Тито:

"Разумем. Само што за разлику од тебе ја никада нисам брбљао, јер никада никоме нисам веровао."

То је зазвучало као да неко чекићем удара по гвожђу. Тито никада никоме није веровао! Да ли је и то један од разлога његовог огромног успеха за живота? Да ли је то темељ пораза његових идеја на тако страشان начин и тако брзо после његове смрти?

СУЈЕТА И ЕЛЕГАНЦИЈА: Није важно, али можда ипак није небитно за разумевање Титове личности: био је сујетан. Фарбао је косу све до смрти, а то му није добро стајало. Имам утисак да за разлику од жена мушкарцима никада не успева бојење косе. Офарбана коса била му је неприродно риђа и лепо фризирана, а његови сарадници, млађи двадесетак година, већ су увелико били седи. Било да је носио цивил, било униформу, по мом мишљењу је увек био овердресед. За то можда постоји психолошко објашњење. Сам је причао да је као дечак, сељаче у Кумровцу, желео да постане келнер да би могао да носи црна одела и црне кравате.

Пред његову смрт РТС је емитовао неку врсту интервјуа са Титом у три наставка од по целог сата, заправо, он је само седео у фотељи, пушио и причао, а то ни за тренутак није било досадно. Можда би то ваљало репризирати. Поред осталог је рекао да је у Загребу, пошто је положио мајсторски испит, одмах купио ново одело са којим је намеравао да се појави код куће, у Кумровцу. Оставио га је у свратишту, у коме су живели младе калфе, док је неколико њих повео да их части. За то време неко му је украо ново одело. То за младог Јосипа Броза мора да је био шок. Пошто живим и у граду Зигмунда Фројда, додао бих да је вероватно тај инцидент утицао на његов начин облачења током читавог живота. Али мора се признати да је знао да носи и одела и униформе, па чак и на крају живота кад се био прилично угојио.

Можда грешим, али морам да кажем, Тито је мени упркос свим тим претеривањима изгледао елегантно, а то су потврђивали и многи западни часописи пишући о њему, а Фрањо Туђман, кога сам добро познавао из његових београдских дана, чак смо сарађивали на једној публикацији поводом двадесетогодишњице почетка борбе против окупатора, иако је био мршавији и много година професионални официр, мени се чинио смешним кад би покушавао да својим униформама и капама имитира Тита.

ЕПИКУРЕЈАЦ: Зашто мислим да имам право да себе искрено сматрам "југоносталгичаром" или чак "титоистом"? Ја у то време нисам добио ниједан орден, ниједну државну награду, за разлику од многих који су "одувек храбро били против Тита и комунизма". Није ми сасвим јасно против чега су били. Мене тај "режим" уопште није "мазио", а нисам то ни очекивао од њега. Нису то од "њега", то јест "режима", очекивали ни деца Тита, Кардеља, Ранковића и осталих "тамо на врху". Славни брод "Галеб" био је преуређени транспортер за банане, ни упоредити са оним чиме се морима возе данашњи милијардери, наши, руски, о америчким да и не говоримо. На све стране дилем наше домовине ницале су "Титове" виле и дворци, које он никад није ни видео, али су месни руководиоци уживали у њима, градили су их више да себи угоде него да се њему удворе. Мангупи из сопствених редова? Али нема сумње да је Тито волео луксуз, уживао у њему, волео живот.

Био једном један политичар вегетаријанац, антиалкохоличар, пушио никад није, умео је дамама да љуби руке, да их љубазно гледа својим плавим очима, да милује децу и псе. Звао се Адолф Хитлер. Тито није био ни вегетаријанац, ни антиалкохоличар, пушио је много, превише, додуше и он је миловао децу и псе (и искрено их волео, познавао сам "лично" неке његове псе, немачког овчара Тигра, а после мушку, средњу пудлу Била, ваљда су ми и они нешто дошапнули о свом газди, мада нисам схватио зашто је Тито прешао са вучјака – а имао их је заредом неколико увек са истим именом, један је и погинуо на Сутјесци кад је Тито рањен – на пудлу...). Тито је волео да говори да је био једини врховни командант у току Другог светског рата који је командовао и водом и био

Јосип Броз - фрагменти боље прошлости

Пише: Иван Ивањи
понедељак, 03 мај 2010 11:06

рањен у бици. Али, хтео сам само да кажем да је Тито био епикурејац. Мислим да је боље да државник буде сладокусац, а никако да не буде аскета.

МИЛИОНЕР У АМЕРИЦИ: У Диселдорфу, центру немачке индустрије угља и челика, 1974. године ручак у Титову част. Председник покрајинске владе, социјалдемократа Хајнц Кин, држи здравицу:

"Ви сте, господине председниче, како чујем, били један од првих југословенских гастарбајтера у Немачкој, а кажу да сте тада хтели да емигрирате у Америку. Шта би било од вас, од ваше земље, од Европе да сте се тада иселили на други континент?"

Тито ми је шапнуо:

"Сад не могу да прочитам те глупости које су ми написали, сад морамо да импровизирамо..." Па је одговорио:

"Јесте, господине председниче владе, 1912. године сам био пробни возач код Дајмлер-Бенца у Манхајму. И јесте, размишљао сам о томе да одем у Америку. Не унем, наравно, да вам одговорим на питања шта би било од моје земље или чак Европе да сам тада отишао, али шта би са мном било, то ћу вам рећи. У том случају ја бих сада био милионер у Америци."

Господа немачки милионери, који су седели за столом, искрено су се насмејали и мислим да су му поверовали на реч.

БРАВАР ЈЕ БИО БОЉИ: Причам анегдоте, уместо да анализирам Тита и његово време? Признајем. Понављам, нека то буду сасвим мале, малецне коцкице за велики мозаик.

Истог дана када се Тито срео са немачким индустријалцима у Диселдорфу, у Немачкој су се на Светском првенству у фудбалу среле репрезентације Немачке и Југославије.

Јосип Броз - фрагменти боље прошлости

Пише: Иван Ивањи
понедељак, 03 мај 2010 11:06

Тито је хтео да присуствује утакмици, али му експерти за безбедност, и наши и немачки, то нису дозволили, примио је наше фудбалере пре подне тог дана. Пренос смо гледали у специјалном возу између Диселдорфа и Бона, Тито и Јованка у фотељама пред телевизором, ми остали гурамо се иза њихових леђа. Наши губе – крајњи резултат биће 3:1 за Немачку. Тито се нервира:

"Рекао сам ја њима да не треба толико да дриблају!"

Јованка:

"Па што ти не узмеш да их тренираш, када се и у то боље разумеш..."

Не, нисмо се насмејали, исувише смо били нерасположени што губимо... Али, ко би други то смео да му каже?

Да ли је заиста мислио да се "у све боље разуме"? Не знам. Нисам често био у његовој близини, кад накнадно пребројавам ваљда двадесетак пута. Мени се чини да је увек дозвољавао да други говоре, а он ћутао и чекао. Неколико пута сам се чудило и питао зашто дозвољава да његови саговорници толико лупетају. Он би проговорио тек на крају, али таквим речима, интонацијом, гестовима да би то звучало као дефинитивно, не више дискутабилно. Мислим да је имао стрпљења да саслуша пре него што донесе одлуке, али када би их донео биле би неприкосновене.

Али то шта сам ја доживљавао с њим није пресудно, то су састанци са страним делегацијама. Наравно да не знам како су се заиста доносиле одлуке које су пресудно утицале на нас, поданике тог режима.

Без обзира на то, да цитирам Радета Шербецију: "Ономе ко не зна колико је добро живео под Титом, ја помоћи не могу!"

Пише: Иван Ивањи
понедељак, 03 мај 2010 11:06

Да цитирам Абдулаха Сидрана: "Чак и да је данас сто пута боље него што јесте, још увек би било сто пута горе него што је било под Титом!"

Да цитирам графите на зидовима: "Бравар је био бољи!"

Ја не умем боље да изразим шта мислим.

ТИТО И ГАРИБАЛДИ: Па када је било тако добро, зашто је онда, до ђавола, не само све пропало, него пропало тако крваво, тако ужасно, тако смртоносно, са толико убијених, мучених, протериваних, унесрећених људи? Зашто се наша некада лепа земља великим делом претворила у пустош? Ако је Југославија морала да нестане са земљописне карте, зар није могла некако мирније, нежније, као што су се, на пример, растале Чешка и Словачка, као што се угасила њихова заједница Чехословачка, такође чедо добронамерних, али ипак насилничких договора победничких сила после оног првог светског рата?

На рубу овог размишљања намећу ми се и друга питања. Да ли ће се одржати Белгија, чија је влада опет пала због несугласица Фламанаца и Валонаца, а знамо да су Фламандци Холанђани и да је фламански језик исти као холандски, а да су Валонци Французи и говоре француски? Још се не изговара до краја гласно да би те две старе чланице Европске уније, Француска и Холандија, могле међусобно да поделе трећу, Белгију, у чијем је главном граду седиште ЕУ. Да ли ће ускоро Шкотска затражити независност и пожелети да се издвоји из Уједињеног Краљевства Велике Британије? Како ће на крају Шпанија опстати не само са немирним Баскима већ и са мирнијим Каталонцима, који не желе да говоре оним шпанским језиком, који је заправо кастиљански? У последње време на северу Италије све бучније тврде да на југу "апенинске чизме" говоре другим језиком, а да их је само "опаки Гарибалди" ујединио са другом државом? Тито и Гарибалди? И то би била тема. Али мени је овде јасно само да ће границе Европе у овом веку опет бити промењене, без обзира на међународно право, које се увек наново пише одлукама на конференцијама највећих држава, можда мирно, а можда... У име генерације мојих унука не усуђујем се да то домислим до краја.

СВЕТИ САВА И НЕСВРСТАНИ: А шта су били стубови земље у коју сам веровао, чији ме нестанак и даље боли фантомски као изгубљени уд, за који знаш да неће поново да израсте, као што се делови негдашње Југославије неће поново ујединити и Тито неће васкрснути? Одговор је доста једноставан: самоуправљање и несврстаност.

О самоуправљању се шездесетих, а нарочито седамдесетих година много дискутовали широм Европе, учествовао сам у дебатама о југословенском типу самоуправљања и немачком моделу суодлучивања (Митбестимунг). Ради се, најкраће речено, о праву непосредних произвођача у односу на власништво над средствима за производњу. После велике економске и финансијске кризе у Немачкој се поново озбиљно расправља о идеји да власници капитала уступе део права и одговорности својим радницима, да се банке подвргну друштвеној контроли, итд. Тема није превазиђена. Зашто је код нас пропала? Нисам теоретичар, као писац имам право да постављам питања и онда кад не знам одговоре, можда нарочито у том случају. Па ипак, ја мислим да се пре свега опет ради о већ поменутиим "мангупима из сопствених редова", о злоупотребама идеје самоуправљања у Титово време.

Несврстаност је за Југославију била једина могућност да опстане између блокова усред хладног рата. Ја сам у оно време у шали говорио да је Свети Сава био први политичар несврстаности. Захваљујући његовој политици Србија је опстала између тадашњих блокова предвођених Византијом и Римом. Државнополитички је за свог брата добио круну од римског папе, идеолошки је самосталност, односно аутокефалност, извојевао за своју цркву од Византије.

Покрет несврстаних још постоји, али његов углед је минимизиран пре свега због тога што се слика света променила, није више биполаран, поред Америке и Русије ту су и Кина, Јапан, Европска унија, азијске земље. Али нема ни Нехруа, Насера и Тита. Додуше нема ни Вилија Бранта, Бруна Крајског и Олофа Палмеа. Време заиста харизматичних државника је прошло. Засада или занавек?

ПОСЛЕДЊИ ХАБЗБУРГОВАЦ: Све то, наравно, још увек није одговор на основно питање које постављамо тридесет година после Титове смрти: зашто се наизглед успешна, перспективна, поштована земља распала, зашто је експеримент "социјализма са хуманим ликом", као што смо такође називани, пропао?

Нико не може да очекује од једног маторог писца белетристике да нађе одговор на тако комплексно питање, али нека запажања могу да понудим.

Да би Југославију одржале независном од утицаја Москве и као пример за друге

источноевропске земље, САД су у нашу земљу "упумпале" око сто милијарди долара не кредита, већ неповратних давања. (Није то тако много као што изгледа на први поглед, западна Немачка је по уједињењу у источну Немачку унела много више, а да није успела да два дела уједињене државе постану равноправна.) Захваљујући том новцу живели смо добро. Нека економисти мало тачније провере када је Југославија почела да се задужује. Ја мислим тек последњих година пред Титову смрт, јер пре тога он није дозвољавао. А тада су се "јефтине кредити" нудили и власт није хтела да дозволи да се снизи животни стандард.

Можда је неко мислио да концентрација власти у једној личности, којој се посвећује сва помпа и пажња, користи друштву и држави. Они који данас проповедају да "без краља не ваља" заправо мисле слично. На примедбе да је он "последњи хабзбурговац" Тито се само смешио, нисам имао утисак да му то не прија. Данас мислим да је такво фокусирање на једног човека допринело урушавању земље која се до те мере идентификовала с њим да без њега више није могла да опстане. Жеља да на челу друштва стоји вођа артикулисала се такође у популарности коју је Слободан Милошевић уживао на почетку свог успона прво ка апсолутној власти, а затим у тоталном суноврату.

Данас мислим да је једнопартијски режим био велика грешка. Признајем, тада то нисам схватао, али стварно сам мислио да са самоуправљањем и децентрализацијом идемо у правцу беспартијског друштва. Тито би и на слободним изборима побеђивао, са данашњег становишта је готово неразумно што то није покушавао.

ФРАЗЕ И ПАРАДЕ: И најзад фразе и пароле са којима је Титов режим одбијао младу генерацију, а највише њен најперспективнији, најинтелигентнији део. Ту и тамо сам покушавао да се одупрем. Кад сам 1950. постао секретар секретаријата Савеза књижевника Југославије, председник је био Иво Андрић, потпредседник Мирослав Крлежа, генерални секретар Чедомир Миндеровић, свако се писмо, сваки акт, сваки говор завршавао са "Смрт фашизму – слобода народу!". Ја сам се усудио да приметим да је фашизам убијен, народ слободан, та фраза бесмислена и предложио да се и Андрић и Крлежа и остали потпишу "... са другарским поздравом". То је прихваћено. Кад сам постао члан одбора који је припремао првомајску параду, предложио сам да се парадирање радника пред руководством укине, а војска, ако се сматра да мора, организује шта жели 9. маја на Дан победе. То не само да тада није прихваћено, него ме просто више нису позивали на састанке, али других реперкусија није било. Зашто безброј нас није покушавало слично?

Кад неки људи, чије улизивачке напоре у то време нисам симпатисао, данас причају о

Јосип Броз - фрагменти боље прошлости

Пише: Иван Ивањи

понедељак, 03 мај 2010 11:06

својим мукама и опасностима којима су били изложени, понекад помислим да смо они и ја ипак живели на различитим планетама...

Закључак? О чему? О Титу? О периоду који је престао пре тридесет година? Донеће га будуће генерације на основу много десетина хиљада оваквих каменчића. Ја бих само још шапнуо да је историја занимљива, њено проучавање понекад забавно, али не мислим да је баш много инспиративна за практичан живот. Приликом вожње поглед у ретровизор је неопходан, али гледати треба напред, на пут пред собом, на пут у непознато, иначе вожња постаје опасна, ако не и смртоносна, а може и да се залута.